

- Heberlein, Ann, Madison, Guy, Olsson, Erik J & Zetterholm, Magnus, 2020. "Kvinnor hotar det fria ordet vid högskolorna", *Expressen*, 2020-01-08.
- Hofstede, Geert, Hofstede Gert Jan & Minkov, Michael, 2010. *Cultures and Organizations: Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*. McGraw Hill: New York.
- Irenius, Lisa, 2022. "Skandalen har följts av ett annat problem", *Svenska Dagbladet*, 2022-06-19.
- Konstfack årsredovisning, 2021.
- Olsson, Erik J, under utgivning. "Feminine Culture in Academia: The Threat to Academic Freedom Coming from Soft Values", i Corredoira, Martin L, Todd, Tom & Olsson, Erik J (red.), *Diversity, Inclusion, Equity and the Threat to Academic Freedom*. London: Imprint Academic.
- Robbins, Stephen P, Judge, Timothy A & Campbell, Timothy T, 2010. *Organizational Behaviour*. Edinburgh: Pearsons.

Gustavsson, Gina, 2021. *Du stolta, du fria: Om svenskarna, Sverigebilden och folkhälsopatriotismen*. Stockholm: Kaunitz-Olsson.

Anmälan av Inger Österdahl

Boken *Du stolta, du fria* är en påfallande välskriven och mycket läsvärd skildring av Sverige under covid-19-pandemin. Boken utgör också en skildring av Sverige och svenskarna mer allmänt. Hanteringen av pandemin och befolkningens reaktioner på hanteringen av pandemin blottade aspekter av det svenska samhället som vi annars inte ser, inte så tydligt i alla fall, och som vi kanske inte vill se. Det är inte en alltigenom smickrande bild av Sverige och svenskarna som ges i *Du stolta, du fria*. Framför allt ifrågasätter boken en hel del hävdvunna uppfattningar vi svenskar har om oss själva och vårt moderna land. I stället för stint framåt- och uppåtblickande, finner författaren att svenskarna stundom är nedåt- och bakåtblickande – "mot ideal, rädslor och känslor med rottrådar som trasslar sig långt tillbaka i historien" (s. 319). Lite överraskande kanske, men mänskligt.

Inger Österdahl är professor i folkrätt vid Juridiska institutionen, Uppsala universitet.
E-post: inger.osterdahl@jur.uu.se

Ett viktigt spår i boken är värnandet om demokratin och den öppna kritiska ifrågasättande diskussionen. Författaren visar hur leden slöts och det offentliga samtalet – framför allt det mellan pandemihanterarna och de som gillade den svenska pandemihanteringen å ena sidan och de som uttryckte kritik mot pandemihanteringen å den andra – tystnade framför allt under pandemins första år. Tillit är bra liksom patriotism, menar författaren, men inte blind sådan utan kritisk.

Författaren till *Du stolta, du fria* hade möjlighet att iaktta Sverige både utifrån och inifrån, vilket bidrar till en substansrik och mångfacetterad analys. Perioden mellan sensommaren 2020 och sensommaren 2021 tillbringade författaren med familj i Oxford och alltså inte i Sverige. Från Oxford kunde författaren studera Sverige utifrån och tack vare sin uppväxt i Sverige kunde författaren samtidigt initierat skildra Sverige inifrån. Undertecknad recensent uppfattar att författarens utgångsläge, redan från början när hon fortfarande befann sig på svensk mark, var genuin häpnad över Sveriges hantering av covid-19-pandemin och uppriktig förundran över vad det var som hände. Därför ville författaren undersöka just detta, vad var det egentligen som hände och hur kunde det ske? Hur agerade Sverige och hur svarade befolkningen? Voffor gör di på detta viset, för att citera Astrid Lindgrens rumpnissar i Ronja Rövardotter. Sverige som vi kanske kommer ihåg skilde ju ut sig i sin pandemihantering från praktiskt taget alla andra länder världen över, särskilt inledningsvis. Den teoretiska ram inom vilken undersökningen sker är socialpsykologisk. Vår så kallade sociala identitet, skriver författaren, alltså den del av vårt jag som en viss gruppidentitet ringar in, utgör ett genomgående tema i boken, och alla de känslor som sådana sociala identiteter väcker utgör krafter som vi gör bäst i att inte underskatta, lägger hon till. I grund och botten, säger författaren tidigt, handlar *Du stolta, du fria* om den svenska pandemistrategins kulturella förutsättningar. Boken är till sin natur ett i vetenskaplig materia väl grundat debattinlägg. Enligt denna recensent är boken i bästa mening populärvetenskaplig.

Huvuddelen av boken tar upp tre paradoxer som författaren finner framträder i den svenska självbilden under pandemin. Slutsatser dras av dissektionen av paradoxerna och sedan avslutas boken med en femstegsstrategi för mer kritisk debatt och starkare och mer konstruktiv nationell sammanhållning, allt i den genuint öppna och levande demokratins namn. Boken kan läsas med stor behållning oavsett om läsaren instämmer i slutsatserna eller råden för framtiden eller inte. Faktiskt kan *Du stolta, du fria* läsas med stor behållning även om läsaren inte instämmer i någonting som författaren skriver, just därför att boken tar upp sådant som inte brukar tas upp om Sverige och den svenska självbilden. Den som inte håller med kan formulera motargument, och så får vi förhoppningsvis en öppen levande diskussion om vad som egentligen hände och händer i Sverige, under covid-19-pandemin såväl som före pandemin och efter. Det boken framför allt säger, enligt denna recensent, är att vi svenskar är människor, varken sämre eller bättre än andra – ett budskap som krockar

med en vanlig och ibland omedveten självbild av Sverige och svenskarna som modernast och mest rationella, och alltså bäst i världen.

När recensionen skrivs tyder det mesta på att samhällseliga kriser av olika slag kommer att bli allt vanligare framöver. I så fall kommer det dels att komma många tillfällen när författarens teser i den recenserade boken kan testas, och dels kommer det att finnas stark anledning att lära av den genomgångna kris-hanteringen. Hanteringen av covid-19-pandemin ger en möjlighet till reflektion och lärdom inför framtiden och *Du stolta, du fria* är ett högkvalitativt bidrag till den kunskapsupbyggnaden. Boken säger oss också något viktigt om forskarrollen: "En forskares främsta lojalitet ska ligga hos sanningen och förståelsen av omvärlden. Det kan leda till att man stöttar eller kritiserar landets myndigheter, beroende på vad de gör. Men mest av allt kräver det att man inte håller tyst om man anser sig ha något att tillföra den offentliga debatten" (s. 33).

De tre paradoxer som blottläggs i boken är stolthetsparadoxen, frihetsparadoxen och öppenhetsparadoxen. Paradoxerna i den svenska självbilden fanns latent redan före pandemin, men när pandemin kom aktiverades paradoxerna och blev tydligare. Stolthetsparadoxen går ut på att blyghet och ödmjukhet å ena sidan kombineras med en orubblig stolthet över det svenska, som författaren skriver. Frihetsparadoxen består, skriver författaren, av motsägelsen att å ena sidan ska svenskarna ha värderat sin frihet för högt för att införa lika hårda restriktioner som de flesta andra länder under pandemin, men å andra sidan är Sverige känt för fler förbud, mindre risktagande och större frihetsinskränkningar – ofta just för hälsans skull – än de flesta andra länder. Öppenhetsparadoxen slutligen utgörs av föreställningen å ena sidan om att svenskar är alldeles särskilt transparenta, jämställda, flexibla, antiauktoritära och kunskapsörstande; öppna helt enkelt, skriver författaren. Å andra sidan gav pandemin prov på flera fenomen i Sverige som är allt annat än jämställda, transparenta eller antiauktoritära, menar författaren: "Här har vi tre äldre män [Johan Carlson, Anders Tegnell och Johan Giesecke] med en inbördes patriarkal relation och en närmast macho-attityd till sjukdom och risker som hyllas i media och av medborgarna. Samtidigt får den kritiska granskningen av myndigheterna och även till viss del offentlighetsprincipen stå tillbaka. Hur ska vi få ihop detta med bilden av det öppna Sverige?" (s. 240).

De tre paradoxer som boken identifierar och som författaren söker, och finner, lösningar på är träffande och givande utgångspunkter för analys och diskussion. Lösningarna på paradoxerna innebär att en annan bild av Sverige och svenskarna tonar fram än den vi är vana vid att se; vi är inte de vi trodde vi var. Under yttre hot till exempel från en pandemi kan Sverige bli betydligt mer auktoritärt och den svenska befolkningen betydligt mer auktoritetstroende än vi kanske hade föreställt oss, bland annat. Det är en styrka hos boken att erbjuda nya perspektiv på det vi trodde oss känna så väl.

En tematik författaren återkommer till på olika ställen i boken är den

strukturella motsättningen mellan högutbildade och lågutbildade, infödda svenskar och invandrade samt bättre och sämre bemedlade. Typiskt sett var högutbildade, infödda svenskar, som också typiskt sett är bättre bemedlade, mer positiva till den svenska pandemihanteringen än vad lågutbildade, sämre bemedlade, invandrade svenskar var. Boken gläntar på dörren till en diskussion om vilken roll invandrarna spelade både som smittade av covid-19 och i synnerhet som smittspridare. Mycket missriktad skuldbeläggning fanns det, verkar författaren mena, trots att det av allt att döma faktiskt var den omfattande allmänna smittspridningen i samhället som ledde till det i pandemins inledningskedje höga antalet döda inom äldreården. Det skulle ha varit intressant med ett ännu mer systematiskt genomlysande av pandemihanteringen ur den här typen av klassperspektiv, men recensenten förstår mycket väl att en sådan analys i så fall får göras i någon annan publikation. *Du stolta, du fria* är med råde innehållsrik nog som det är. De lägre klasserna tycks alltid och överallt drabbas hårdare av pandemier än de högre. De politiska konsekvenserna av coronapandemin i detta avseende, om det blir några konsekvenser, ska bli intressanta att följa. En paradox identifieras också i boken med indirekt koppling till klassperspektivet nämligen att ju stoltare man var över den svenska strategin, vilket man alltså tenderade att vara om man tillhörde de högre klasserna, desto mindre benägen var man samtidigt att följa restriktionerna.

En annan tematik som tangeras i boken och som gärna skulle kunna få utvecklas vidare i någon annan undersökning är frågan om ansvar. Det individualiserade ansvaret i Sverige, menar författaren, gör det lättare för beslutsfattare att inte ta ansvar. Svenskarna skulle själva ta ansvar för att inte sprida smittan, tyckte politikerna och de tongivande experterna, något ingen annan befolkning verkade vara redo för i världen. Men vad händer då om människor dör i onödan och detta kan hänföras till beslut och antaganden som politiker och experter tagit och gått på, snarare än till oansvariga invånare, frågar sig författaren. Ur ansvarssynpunkt händer ingenting blir svaret. Få tycks vilja utkräva något ansvar av dem som fattat besluten om Sveriges vägval i pandemin, finner författaren. Det är en av allt att döma korrekt bedömning av läget och Coronakommissionens om än kritiska rapporter, som slutligen uttryckligen pekade ut dåvarande statsministern och Folkhälsomyndighetens dåvarande generaldirektör som ansvariga, kommer förmodligen inte att ändra på den saken. Att få tycks vilja utkräva ansvar av beslutsfattarna kan ju helt enkelt bero på att svensken i gemen är nöjd med hur pandemin hanterades i Sverige. Det är väl egentligen *varför* vi är det, trots allt och mot bättre vetande enligt vissa, som är den fråga som författaren vill besvara i *Du stolta, du fria*.

Som relief till covid 19-hanteringen och svenskarnas reaktion på den nämns kortfattat i boken några tidigare besvärliga situationer som Sverige genomlevt i modern tid, eller ”ömman punkter i det nationella självmedvetandet” (s. 139). Sådana nyligen genomlevda fiaskon inför omvärlden, som författaren skriver

och citerar amerikansk forskning, leder till en extra hög risk att nästa kris genererar en överdriven eller uppiskad nationell samling. Palmemordet, för det första, gjorde sig påmint och kanske i synnerhet efterspelet i form av en misslyckad polisutredning som avslutades i juni 2020. Estoniakatastrofen, för det andra, aktualiserades senare samma år av att en dokumentärfilm avslöjade att det fanns ett hål i skrovet på Estonia som tidigare inte var känt. För det tredje, säger författaren, har vi det famösa uttalandet "last night in Sweden" år 2017 av dåvarande amerikanska presidenten Donald Trump som antyder att Sveriges höga invandring och öppenhet lett till kaos, kriminalitet och kravaller. Ömmande punkter alla tre, anser författaren, eller "varande sår" för att använda Emma Frans' beskrivning av samma situationer som citeras i boken. Hanteringen av svininfluensapandemin 2009 nämns inte alls i boken, vilket är synd, särskilt som det den gången också handlade om en pandemi och centralgestalterna i svininfluensahanteringen i stort sett var desamma som i hanteringen av covid-19. När det gäller svininfluensahanteringen skilde Sverige också ut sig från omvärlden. Här var det massvaccinering som gällde av hela befolkningen medan merparten av jämförbara länder var betydligt försiktigare och framför allt riktade in sig på riskgrupper. Särskilt barn och ungdomar uppgavs det vara viktigt att vaccinera, varav ett antal hundra i Sverige sedermera drabbades av narkolepsi på grund av vaccinationen. En jämförelse av pandemihantering, debatt och stämningar, och ansvarsutkrävande i Sverige den gången med motsvarande fenomen under covid 19-pandemin, särskilt inledningsfasen, skulle vara intressant att ta del av.

När covidpandemin sånär gått över eller åtminstone restriktionerna i Sverige tagits bort i februari 2022 kom en ny våldsam kris i form av Rysslands invasion i Ukraina. Tills vidare och till skillnad från pandemin drabbar den krisen Sverige endast indirekt och inte direkt. Ett radikalt skifte i svensk säkerhets- och försvarspolitik ägde rum i form av en plötslig svensk ansökan om medlemskap i Nato (North Atlantic Treaty Organization). Jag skulle vara väldigt nyfiken på Gina Gustavssons analys av "Natomedlemskapshanteringen" i Sverige. Spännande nog spelar försvarsminister Peter Hultqvist en icke oväsentlig roll i båda hanteringarna. Hur mycket förutsättningslös och prövande debatt hade vi egentligen där, och hur mycket kritik av den förda politiken, före respektive efter beslutet att ansöka om medlemskap? Har svenska folket slutit upp kring Natomedlemskapet på samma sätt som kring pandemihanteringen, och i så fall varför? Vad var det egentligen som hände? I sinom tid kanske och förhoppningsvis någon tar sig an dessa frågor också.

Du stolta, du fria ger en ovanlig, oväntad, kanske ovälkommen och till och med provocerande ny bild av covid 19-pandemihanteringen, Sverige och svenskarna. Jag rekommenderar alla som är intresserade av Sveriges pandemihantering och av tillståndet i Sverige i dag att läsa den. För övrigt ser jag fram emot skildringar av Sveriges pandemistrategi av forskare som är

mindre kritiska och mer sympatiskt inställda till den svenska policyn än vad Gina Gustavsson är. Jag skulle vilja höra initierade och sakliga argument till fördel för den svenska strategin som faktiskt förklarar varför Sveriges unika pandemipolitik var så överlägsen. Om den nu var det.